

historie-online.dk

Jødernes historie

Michael Brenner:

Jødernes historie

Udg. af Forlaget Ellekær (<http://www.ellekar.dk>)

378 sider

Af Michael Agerbo Mørch, stud.theol.

Jødernes historie udgør et af de mest betændte emner i historieskrivningen. Mange har en holdning til jøderne, staten Israel, Holocaust, jødedommen og Bibelen, og de er ofte modstridende og kontroversielle. Hvordan finder man hoved og hale i det morads af påstande og oplysninger? Man går til kilderne, så vidt det er muligt. Det er langt på vej, hvad München-professoren Michael Brenner gør i denne bog. Han giver et kort vue over hele den jødiske historie, og kommer omkring et væld af detaljer i en populærvidenskabelig fremstilling. Brenner anerkender selv, at det er en kompleks sag, han har givet sig i kast med at analysere og fremstille. I indledningen skriver han: "Stillet over for så forskellige tolkninger af den jødiske historie ville det være formasteligt nu endelig at ville skrive jødernes 'sande' historie" (s. 9-10). Derefter beskriver han, hvordan historikere, som de mennesker de er, vælger kilder

og fremstillinger efter deres bedste vurdering, men at det netop altid er en vurdering. Så langt så godt. Problemet er, at Brenner, på trods af denne erkendelse, ikke klart tilkendegiver, hvor han selv står. Fra hvilken position skriver professoren? Gennem bogen fornemmer man en vis sympati for jødernes historie, men den er ikke blåøjet. Han er generelt religionskritisk, men jødedommen tolererer generelt kritik, også internt. Han er skiftende kritisk over for kristne og muslimer, men ofte dokumenteret. Hans position er svært at gennemskue, og selvom det ikke udgør noget stort problem for den generelt deskriptive fremstilling, så savnede jeg i hvert fald, at Brenner tonede rent flag.

Selve bogen er opbygget kronologisk, og geografisk er tyngden lagt på Europa, uden at andre kontinenter glemmes. Det er en fin prioritering, for på trods af vigtigste jødiske centre i Mellemøsten, USA og Nordafrika, så læser man, som dansker, mest med et europæisk perspektiv, hvorfor det styrker den pædagogiske formidling med dette fokus.

Bogen er oprindeligt udkommet på tysk, og oversat og udgivet af Jens Ellekær på eget forlag. Det er en modig, men stærk udgivelse Ellekær har begået. Den redaktionelle proces ser ud til at været gennemført med kyndig hånd, og sproget er flydende og letlæst. Når Brenner forudsætter en viden om sit stof, enten ord eller begreber, så har Ellekær valgt at give en kort redegørelse i en fodnote. De er spredt over siderne, dog kun de oplagte steder, og Ellekær undgår at blive en kommentator til teksten. Det er dog beklageligt, at de oprindelige billeder og illustrationer er blevet forflyttet til et appendix. Ellekær skriver i indledningen, at det ikke lod sig gøre at have billederne i selve teksten. Det må man acceptere, men det er ærgerligt, for billederne bliver kommenteret i teksten og kunne for nogle være et dejligt afbræk fra en tekstmættet udgivelse. Sidst i bogen er der desuden en brugbar ordliste og en fyldig litteraturliste, samt tabeller over udviklingen i den jødiske befolkning. Men hvad der mangler er måske en kortfattet oversigt over hele jødernes historie, som kunne opsummere bogens mange sider. Det ville være nemmere efterfølgende at orientere sig på denne måde, men det er en detalje.

Det er opmuntrende at se, at der stadig er folk, som ønsker at have og udbrede et sagligt kendskab til jødernes historie. Og det er en vigtig indføring qua den stadigt verserende spænding i Israel-Palæstina-konflikten. Brenner og Ellekær har givet det danske bogmarked en god og overkommelig indføring i et komplekst emne, som giver et godt introduktions- og standardoverblik over det jødiske folks historie.

Religion

Tidsskrift for Religionslærerforeningen for Gymnasiet og HF

2014 - nr. 2

Michael Brenner:

Jødernes historie

Oversat af Jens Ellekær

Forlaget Ellekær

303 sider

Kr. 270,-

Anmeldt af: Ole Bjørn,

Dronninglund Gymnasium

Jødernes historie på 370 sider! Det synes at være en uoverkommelig opgave med mindre man som forfatteren Michael Brenner lægger sit snit ned gennem historiens uendelig store "Bayeux-tapet". Og snittet går ved "migration", en af ydre omstændigheder tvungen bevægelse fra et sted til et andet eller en frivillig bevægelse i håbet om at få bedre levevilkår. Som forfatteren skriver, så har jøderne ikke altid været på vandring, men vandringen har karakteriseret den jødiske historie gennem samtlige epoker og kontinenter.

Med andre ord: velkommen til en deprimerende vandring, hvor forfatteren på imponerende vis kommer langt omkring uden at læseren mister overblikket – sådan da.

En vandring fra urhistorien til historisk tid, fra Jerusalem til Javne, fra Medina til Bagdad, fra Sura til Cordoba, fra Lucca til Mainz og videre op gennem historien fra Vest til Øst, fra Dessau til Berlin med landjøder, hofjøder og oplysningsfolk, fra ghettoen til det borgerlige samfund og en ny begyndelse i Amerika, fra Plonsk til Lower East End – østjødiske drømme og den amerikanske virkelighed, fra Budapest til Tel Aviv og

gennem de sidste kapitler frem til "Fra overalt til Auschwitz" og så slutter forfatteren af med den jødiske verden efter holocaust.

Det er en vandring i mørke afbrudt af enkelte oplyste perioder, der dog hurtigt slukkedes – og på ny satte jøderne i bevægelse frem mod bedre tider og steder.

Jødernes kamp har stort set altid været en kamp for emancipation – en kamp for at opnå politiske rettigheder eller en form for ligestilling, men igen og igen stod og faldt accepten af den jødiske minoritet uanset retning, tid og sted med den herskende magts nåde eller unåde og dermed også magtens interesse i at give jøderne et frirum eller overlade dem til utilfredse undersåtters aggressioner – hellere jødeforfølgelser end oprør mod den herskende klasse. Eksemplerne er legio i bogen og alle variationer over syndebukritualet. Bogen er et langt scenarie over udstødelse, marginalisering og dehumanisering gennem restriktioner, der reducerede jøderne til andenrangsmennesker i periferien af samfundet. På den forstemmende baggrund sidder man som læser i det stille og tænker: hvor får jøderne livsgnisten fra til igen og igen at komme ovenpå og slå nye rødder vel vidende – deres kollektive erindring taget i betragtning – at det er en stakket frist.

Michael Brenner begynder klogelig nok ikke at psykologisere eller for den sags skyld at give en religiøs forklaring – jødernes historie er historie og ikke religionshistorie ud over, hvad der er relevant for historien.

Lige så nedslående er det som læser at få genopfrisket de mange eksempler på en mere "humaniseret" forfølgelse i moderne tid – og her var det for mig overraskende, både hvor svært jøderne også havde det i USA og hvor livskraftigt de jødiske menigheder etablerede sig i storbyerne, indtog uddannelsesinstitutioner og manifesterede sig på avismarkedet og den litterære front. Selvom mange jøder under overfarten skiftede deres religiøse traditionalisme ud med anarkisme, fritænkeri eller socialisme, så forsøgte størsteparten at bringe deres religion i samklang med deres nye liv. Eksempelvis forsøgte Abraham Cahan, der stod bag verdens største jiddische dagblad og oplagsmæssigt en af de største aviser i USA under første verdenskrig at bringe socialisme i samklang med jødiske traditioner ved bl.a. at henvise til Moses som den første strejkeleder, da han opfordrede de israelitiske slaver til at nægte de af farao krævede arbejdsnormer.

Det er et gennemgående træk i jødernes historie, at hvor meget de end – igen afhængig af tid og sted – forsøgte at assimilere sig til den omgivende kultur uden helt at opgive en jødisk identitet, konstant blev mistænkt for "5-kolonne virksomhed" og dermed blev et nemt offer for syndebuk-mekanismen. Omvendt: fastholdt de deres afsondring fra den omgivende verden og eksisterede som et parallelsamfund ved siden af det kristne som eksempelvis i Polen i 1600-tallet, gav det også problemer. Eksemplet med Polen er spændende læsning, for trods parallel-eksistensen indoptog de polske jøder – som i andre dele af verden – helt naturligt hverdagskulturen i klædedragten, synagogearkitekturen og de polske jøders "typisk jødiske" mad var bortset fra tilpasningen til de rituelle spiselove og enkelte specifikke traditioner, nært beslægtet med det polske køkken, skriver forfatteren. Og alligevel blev de som en følge af deres religiøse og etniske outsiderposition de økonomiske syndebukke for de

ukrainske bønders kamp mod de store jordbesiddere under en voldsom opstand mod det polske magnatherredømme i midten af 1600-tallet: hundreder af jødiske bosættelser blev under urolighederne jævnet med jorden; titusinder af jøder blev dræbt eller solgt som slaver. Det var ifølge Brenner de blodigste antijødiske massakrer frem til det 20. århundrede.

I en afhandling fra 1920 stillede filosofen Franz Rosenzweig spørgsmålet: hvad har siden kampen for emancipation holdt sammen på de tyske jøder i et så at sige "jødisk liv"? Emancipationen selv, den jødiske kamp for ret. Kampen for at blive ligeberettede borgere i deres stater havde i Central- og Vesteuropa udvandet den religiøse praksis og deraf følgende identificering med jødisk herkomst. I et moderne samfund, der bygger på individer, kunne jøderne ikke bestå som en "stat i staten" med egen jurisdiktion, eget sprog, egen klædedragt og egen erhvervsstruktur og måtte derfor omforme jødedommen til en konfession, der kun vedrørte privatlivet. Det er denne sekulariseringsproces, der ligger bag oplysningsfilosoffernes program om religionens rolle i samfundet. Nu var oplysningsfilosoffer ikke udpræget jødevenlige i deres holdninger, men hvis princippet om lighed skulle gælde, måtte det gælde for tilhængere af alle religioner. I den forbindelse er Voltaire interessant, for trods sine anti-jødiske holdninger fastholder han at skelne mellem den enkeltes religion og hans stilling i staten og ikke som op gennem historien det første som forudsætning for det andet. Men netop tilpasningen til moderniteten har også skabt modreaktioner blandt jøderne, der i dagens Israel kommer til udtryk i de stadigt mere selvbevidste ortodokse jøders fremfærd.

Bogen er oplagt til biblioteket og kan fint bruges i AT-sammenhæng. Desuden kan den anbefales til en hurtig opdatering af jødernes historie, de forskellige bevægelser og deres indbyrdes konflikter, for jøderne har op gennem historien ikke blot kæmpet mod omverdenen men i lige så høj grad indbyrdes i mange forskellige fraktioner. Og så er det spændende at læse om alle de messianske bevægelser, der har været op gennem tiden – netop de afsnit kan fint supplere den almindelige undervisning i de messianske bevægelser i den antikke jødedom. Desuden er jødernes historie grundlæggende en historie om omfanget af jødiske identitet – i al dens forskellighed – i relation til segregation, integration og assimilation – og netop her er der en interessant parallel til de vesteuropæiske muslimernes situation i dagens Vesteuropa. Kan det gøre os klogere på nutidens problemstillinger og deres løsning?

Fra det gamle Israel til den universelle jødedom

MICHAEL BRENNER: *"Jødernes historie"*. Forlaget Ellekær 2013. Oversat af Jens Ellekær. 378 sider – 295 kr.

At give sig i kast med at beskrive "jødernes historie" er noget af et vovestykke – men den tyske historiker Michael Brenner fra Ludwig-Maximilians-Universitt i München har gjort forsøget – og er sluppet godt fra det.

For at gøre dette må man have en klar rd tråd – og Brenners er "... migrationen. Jøderne har ikke altid været på vandring, men vandring har karakteriseret den jødiske historie gennem samtlige epoker og kontinenter." Derfor er hvert kapitel også forsynet med en overskrift "fra – til –" – og Brenner starter med "fra Ur til Kanaan". Og nej – det er ikke bibelshistorie – Brenner tager dette afsnit med, men understreger, at kapitlet "... ikke handler om historisk dokumenterede begivenheder, men om myter og legender, som er af betydning langt ud over jødedommen".

Historielrere med religion vil kende til "Københavnerskolen" – de københavnske teologer, der de sidste tredive år har sat kraftige spørgsmålstegn ved hele det gamle Israels historie. Brenner er klart påvirket af denne holdning – han skriver f.eks., at "... Israels historie stort set er ukendt frem til begyndelsen af det første førkristne årtusinde. Udgravninger eller ikke-bibelske kilder har hverken fundet belæg for dommernes heltegerninger, Davids mægtige rige eller Salomons prægtige tempel". Jeg har selv arbejdet en del med elever omkring dette, hvornår vi har at gøre med myter og sagn – og hvornår Israels historie begynder at være historie i vor forstand – og Brenner argumenter fint for dette med, at vi må have kilder udenfor Bibelen, hvis vi skal være på historisk grund – og det har vi først fra det 9. rhundrede. Københavnerskolen argumenter for et noget senere tidspunkt – men Brenner argumenter fint for sine synspunkter.

De næste afsnit kan fint bruges i et samarbejde med religion – eksilet i Babylon i det 6. rh., der medfører at betegnelsen "israelitter" aflses af betegnelsen "jøder" – for nu kan man jo følge den jødiske religion også udenfor det historiske Israel.

Brenner gennemgår historien efter eksilet, tiden under persere og grækere – og frem til den romerske besættelse, som vel er den bedst kendte periode fra vore historiebøger. Men derpå er der så ofte et kæmpe hul op til Zionismen – Holocaust – og Staten Israel – nu giver Brenner en god gennemgang af historien under "eksilet" – jøderne efter år 135, hvor romerne fordriver dem fra Israel – og giver landet et nyt navn – Palæstina – og frem til det 19./20. rh.

I mange historiebge kan vi læse om den muslimske tid i Spanien som en tidsalder, hvor jøder, kristne og muslimer lever i absolut harmoni – Brenner skriver her, at "... den sædvanlige opdeling i et tolerant muslimsk samfund og et intolerant kristent herredmmе er for forenklet. Såvel under kristent som under muslimsk herredmmе var jdevenlige og jdefjendtlige tolkninger (af NT og Koranen) mulige".

Mange gymnasieklasser besøger Berlin, London, Paris, Prag og Warszawa – i denne bog er der mange gode informationer, som kan forberede til et besøg på de jødiske museer i disse byer – og sikre, at jødernes historie ikke kun skildres fra 1933-1945. Et spændende kapitel er f.eks. kap.13 – ”Fra ghettoen til det borgerlige samfund: Politisk emancipation og religiøs reform”, hvor forholdene i Frankrig – fuld emancipation som følge af revolutionen – og i Tyskland – gradvis emancipation som følge af evolutionen – sammenlignes. Her kan man så selv supplere med det lille skrift, der udkom i anledning af 200-året for de danske jøders emancipation her i 2014 – og samarbejde med religion om de religiøse følger for de jødiske menigheder.

Også afsnit 14 og 15 lægger op til tværfagligt samarbejde – med engelsk - ”Fra Poznan til New Orleans – en ny begyndelse i Amerika” og ”Fra Plonsk til Lower East Side: Østjødiske drømme og den amerikanske virkelighed.”

Brenner har en fin indføring i antisemitismens historie – antisemitismen, som han definerer som ”en pseudovidenskabelig orddannelse for en ny, ikke længere religiøs, men racistisk foranlediget jødehad”. Han skildrer, hvordan Herzl kun kan forstås i denne sammenhæng: ”Hvad der ifølge Herzl forenede alle jøder, var deres fælles afstamning, deres historie og deres afvisning som minoritet fra det omgivende samfund”.

Mellemkrigstiden er skildret i afsnittet ”Fra Czernowitz til Cernauti” – Brenner viser her forskellen mellem Øst- og Vesteuropa og har nogle spændende overvejelser omkring jødernes situation i Sovjetunionen.

Tankevækkende er overskriften på kap.19 – ”Fra overalt til Auschwitz”. I hele diskussionen omkring ”bystanders” skriver Brenner, at ”... størstedelen af den tyske befolkning ikke aktivt deltog i de antijødiske indgreb, men heller ikke kom jøderne til hjælp” – altså netop var ”Bystanders”. Og han viser, hvordan Europa i 1945 for de fleste overlevende jøder var blevet én stor begravelsesplads, hvorpå intet jødisk liv længere kunne spire.

Selvfølgelig skildres oprettelsen af staten Israel – men Brenner minder os om, at der fortsat er jødiske samfund mange andre steder i verden. I Tyskland er der jo sket det, at de mere end 100.000 jødiske emigranter fra det tidligere Sovjet nu klart dominerer de jødiske samfund dér – og Brenner viser også, hvordan jødisk liv har udviklet sig i Australien, Sydafrika, Canada og Latinamerika.

USA er stadig spændende – bl.a. dette med, at hvor det i Israel kun er den ortodokse jødedom der officielt anerkendes – med en masse problemer til følge – er reformjødedommen absolut dominerende i USA.

Som Brenner slutter med at fastslå: ”I en jødernes historie kan Mellempøstkonfliktens historie kun behandles perifert; den kræver sin egen fremstilling.” Men vi har nu på dansk fået en særdeles kompetent gennemgang af jødernes historie fra starten til i dag, og man må være Jens Ellekær taknemmelig for at have oversat og udgivet Brenners bog. Min eneste anke er, at han i litteraturhenvisningerne kun anfører værker udkommet på tysk og engelsk – hvorfor i al verden får vi dog ikke de værker, der faktisk findes på dansk – Kellers ”Spredt blandt Folkeslagene” – Per Bildes forskning omkring Josefus, Helen Krag og Margit Marburgs ”Der var engang – ” om de østeuropæiske jøder og i hvert fald nogle af de vigtigste værker om de danske jøders historie?

Otto Rühl

Michael Brenner skildrer på en fortrinlig måde jødernes historie som en lang vandring

bog

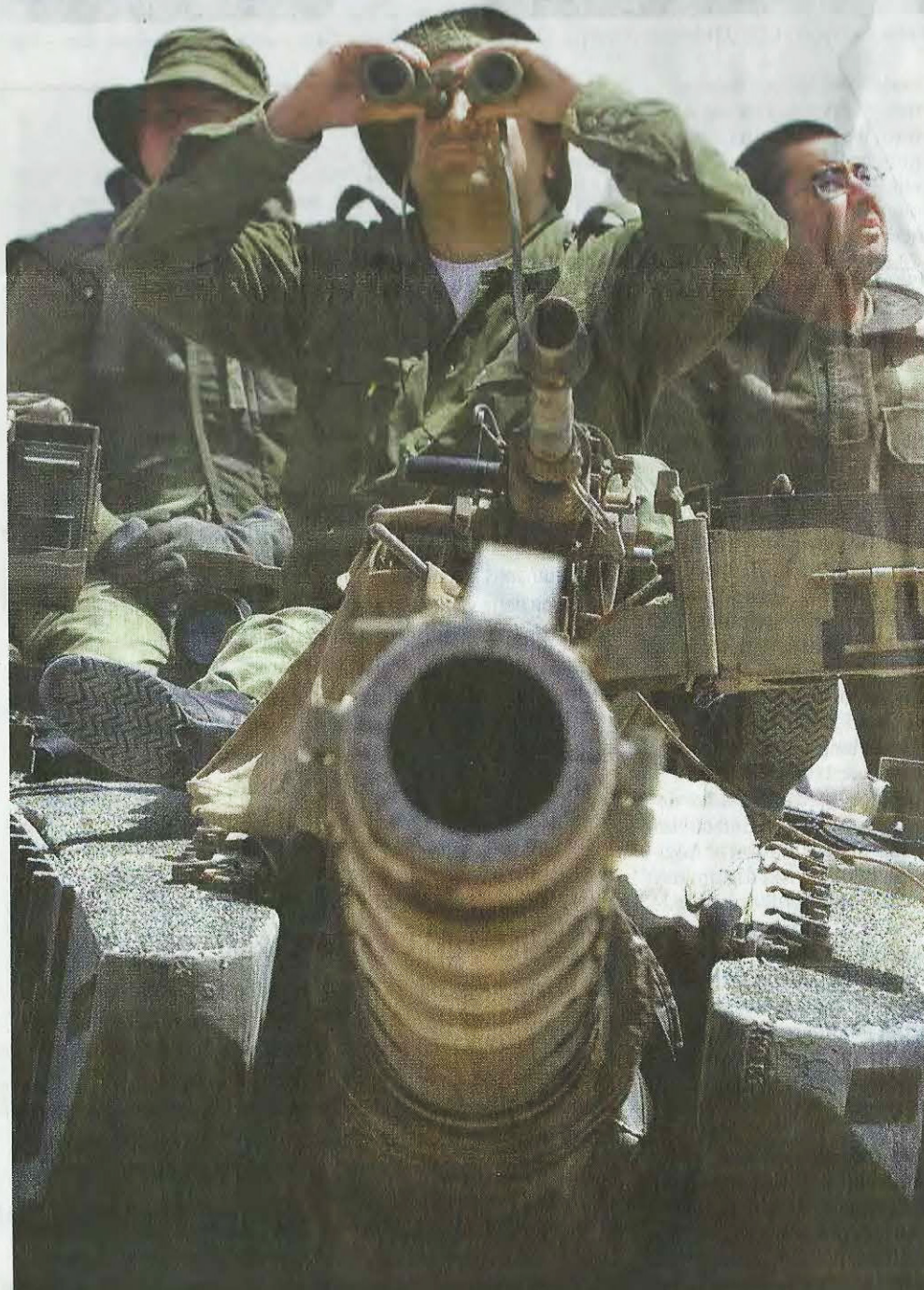

Michael Brenner:
Jødernes historie.
Oversat af Jens
Ellekær. 378 sider.
295 kroner.
Ellekær.

Historien om det jødiske folk er en omfattende fortælling, vid og bred, sammensat og kompliceret, og dog finder man den røde tråd i "Jødernes historie" i den allerførste linje: "I begyndelsen var vandringen". Abraham får af Gud besked på at bryde op, og staten Israel består af mennesker, der er brudt op andetstedsfra. Ja, det jødiske folk er et folk på vandring, men som oftest har vandringen været ufrivillig.

I 587 f.Kr. bliver Jerusalem således sat i flammer af den babyloniske hær, der deporterer de overlevende jøder til Babylon. Men her i det fremmede besinder de sig på deres jødiske identitet. For selv om de er uden stat, kan jøderne hente inspiration i salmer og fortællinger. Det resulterer i en udvikling af jødedommen: "I statens sted trådte nu bogen, der blev jødernes 'portative fædreland', som Heinrich Heine senere skulle kalde det. Hvor man end levede, så formidlede Bibelen og Talmud såvel grundlaget for det daglige liv som en ledetråd for dybere filosofiske spørgsmål."

Brenner understreger i sin bog, at jødernes historie ofte er fyldt med lidelser, men at der også har været løfterige stunder. I det 17. og 18. århundrede opstod der således en markant elite blandt

◀ Adskillige nobelpristagere i nyere tid har jødisk baggrund. Således den ungarske forfatter Imre Kertész, der fik prisen i 2002, og som har formuleret sin støtte til Israel med ordene om, at han hellere ser Davidsstjernen på en kampvogn end på en overfrakke. Her ses israelske soldater ved grænsen til Gaza i 2001. – Foto: Reinhard Krause/Scanpix.

Holland nød jøderne anerkendelse for deres pædagogik.

Men alt for mange gange i historiens løb er jøderne blevet beskyldt for eksempelvis at myrde kristne børn. Skønt denne beskyldning var fuldstændig grebet ud af den blå luft, blev den alligevel sat i omløb og distribueret for en opgejlet offentlighed. Og folk, der burde have vidst bedre, var med til at udløse jødeforfølgelser gennem fortællelse, medløb og bevidst løgnagtighed.

Den franske filosof Jean-Paul Sartre skriver et sted, at "jøde er den, andre anser for at være det", og denne vilkårlighed kom mange jøder til at erfare op gennem 1930'erne. Hvis omgivelserne har bestemt sig for fjendskab, er det ligegyldigt, om man forsikrer om sit patriotiske sindelag og sine fredelige hensigter.

"Jo mere de blev en del af deres samfund, desto mere blev de afvist af de stadig mere radikale nationalistiske antijødiske elementer," ræsonnerer Brenner om jødernes situation efter Hitlers magtovertagelse.

folk ofre for en statsdirigeret terror og tyranni uden side-stykke i historien.

Danmark bliver fremhævet på grund af redningsaktionen i oktober 1943, hvor enkelte tyskere også bidrog. En modstandsmand, som blev standset ved en vejspærring med bilen fuld af jødiske børn, så den tyske soldat lige i øjnene og sagde så: "Vær et menneske." Bilen fik lov at passere.

Brenner tegner tillige et billede af efterkrigstidens kulturelle miljø, hvor man ikke sjældent kunne iagttage en form for dobbeltadministration hos jødiske forfattere. Nok tog de afstand fra deres egen baggrund, men i samme stund den blev anfægtet, forsvarede de den med næb og klør.

Adskillige nobelpristagere i nyere tid har jødisk baggrund. Således den ungarske forfatter Imre Kertész, der fik prisen i 2002, og som har formuleret sin støtte til Israel med ordene om, at han hellere ser Davidsstjernen på en kampvogn end på en overfrakke. Dermed er vandringen gennem den jødiske historie nået frem til nutiden, hvor Brenner skildrer nyligt afdøde Ariel Sharons militære indsats i Israel.

Michael Brenner er professor i jødisk historie i München, og hans fremstilling er gedigen og gammeldags. Det er ikke lange, udviklede forklaringer, Brenner byder på, men det er den fortrolige redegørelse, hvor tingene skildres med kyndig iagttagelse og nobel sagkundskab.

KRISTIAN ØSTERGAARD

Lektørdtalelse (14/12) 5 094 510 3 (V)

Brenner, Michael: : Jødernes historie / forfatter: Michael Brenner ; diverse: Michael Brenner, Jens Ellekær ; oversætter: Jens Ellekær. - Ellekær. - 378 sider, tavler (nogle i farver). - DK 91.241

Anvendelse/målgruppe/niveau

Bogen henvender sig til historieinteresserede generelt, specielt om jøderne.

Beskrivelse

Forfatteren er historiker, professor og Ph.D. Han har studeret og været ansat ved adskillige universiteter i USA, Tyskland og Israel med speciale i jødernes historie. Bogen gennemgår jødernes historie fra Bibelens forhistoriske legender til nutiden set ud fra det historiske kildemateriale. Den skildrer jødernes politiske, økonomiske og sociale forhold under fx romerriget, osmannerriget, zar-Rusland og Østeuropa. Den gennemgår de forskellige jødiske retninger gennem tiderne: Kabbalisme, chassidisme, oplysningstiden, messianske bevægelser osv. Endelig også hvordan hverdagslivet former sig i forskellige tidsperioder: Retsforhold, åndeligt og spirituelt liv, filosofiske strømninger mm. Bogen er letforståelig og illustreret med et indstik med stik, malerier, fotoer og andet af jøder gennem tiderne.

Sammenligning

Der findes snesevis af nyere bøger om holocaust, 2. verdenskrig og Israel, hvor disse ofte generaliseres som eksempler. Men i modsætning til disse bøger ser denne bog begivenhederne som en nutidig og kortvarig del af jødernes tusindårige historie siden forhistorisk tid.

Samlet konklusion

Et bud på en jødisk historie gennem 2-3.000 år uden udprægede religiøse eller ideologiske undertoner.

Erik Nicolaisen Høy